

PUŞKİN VE DEKABRİSTLER

Sevgi ILICA*

Öz

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya İmparatorluğu'nda sosyal, siyasi ve edebi faaliyetler gösteren devrimci Dekabristlere büyük destek veren şairlerden biri Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (1799-1837)'dir. Subay ve aydınlardan oluşan Dekabristler, 1814 yılı itibariyle gizli örgütler kurarlar. Otokrasi, çarlık ve serflığe karşı mücadele eder ve müthiş bir coşkuyla özgürlüğü savunurlar. Dekabristler, şiirleriyle umutlarını ve inançlarını güçlendiren Puşkin'i ozanları olarak kabul eder ve büyük şairin ideolojik şiirlerinin hepsini ezbere bilirler. 1812 Anayurt Savaşı'nın doruk noktasına ulaştırdığı milli bilinç, vatan sevgisi ve perçinleşen özgürlük ve eşitlik arzusu Dekabrist şairlerden Kondratiy Fyodoroviç Rilejev, Wilhelm Karloviç Kyuhelbeker, Fyodor Nikolayeviç Glinka ve Aleksandr İvanoviç Odoyevski'nin yanı sıra, büyük Rus şairi Puşkin'in eserlerinde kendini gösterir. Dekabristlerin neredeyse hepsiyle yakın arkadaşlık ilişkisi olan Puşkin gizli örgüt üyesi olamamasına ve Dekabrist Ayaklanması'na katılmamasına rağmen, arkadaşlarıyla ortak ideolojik temele dayanan şiirler kaleme alır. Bu makalede usta şairin ayaklanma öncesi ve sonrasında Dekabristlerle olan ilişkileri ve çarlık yönetimini eleştirdiği şiirleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Puşkin, Dekabristler, 19.yüzyıl ilk yarısı Rus edebiyatı.

Abstract

Pushkin and the Decembrists

Alexander Sergeyevich Pushkin (1799-1837) is one of the poets who gave a lot of support to revolutionist Decembrists showing social, political and literary activities in the first quarter of the 19th century in the Russian Empire. Decembrists who were composed of military officers and intelligentsia had founded secret societies since 1814. They fought against autocracy, czarism, and serfdom along with defending freedom enthusiastically. Decembrists regarded Pushkin as their poet, who solidified their hope and faith with his poems and they know all his ideological poems. As national consciousness rose to its peak by the Patriotic War of 1812, patriotism, strong desire for freedom and equality took place in the works of the Great Russian poet Pushkin as well as in the works of the Decembrist poets like Kondratiy Fyodorovich Rilejev, Wilhelm Karlovich Kyuhelbeker, Fyodor Nikolayevich Glinka and Aleksandr Ivanovich Odoyevski. Despite being very close friend with almost all Decembrists, Pushkin, was not a member of any secret society and he did not participate in Decembrist Revolt, though his poems constituted by the common

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: sevgiyavas@windowslive.com

ideology which was shared by his friends. In this article the relationship between Pushkin and Decembrists before and after the revolt together with Pushkin's poems which criticize czarism will be analyzed.

Keywords: Pushkin, the Decembrists, Russian literature of the first half of the 19th century.

14 Aralık 1825 günü, I. Nikolay'ın taç giyme töreninde bir grup Rus subay Senato Meydanı'na çıkar ve çarlığa karşı ayaklanır. Ayaklanmayı hazırlayan ve katılanlar, eylemin Aralık ayında gerçekleşmesi sebebiyle Rusçada *Aralıkçı* anlamına gelen *Dekabrist* sözcüğüyle isimlendirirler. Dekabristler, 1805 yılı itibariyle Rusya-Fransa arasındaki gerginliğin neticesinde yaşanan çatışmalara katılır ve son olarak 1812 Anayurt Savaşı'nda ülkelerini savunurlar. Tüm bu çatışmalarda yüzyıllardır hor görülen serf köylülerle omuz omuza olan soylu Dekabristler, köylülerin içinde buldukları durumu yakından görür ve serfliğin kaldırılmasının elzem olduğunu fark ederler. Avrupa'daki Aydınlanma Hareketi'nin genç soylular arasında ününü iyice arttırmasıyla da çarlık karşıtı görüşler hızla yaygınlaşır.

Dekabristler ideolojilerini yayma amacıyla 1814 yılı itibariyle gizli örgütler kurarlar. Örgütlerin oluşmasına zemin hazırlayan en önemli etkenin 1812 Anayurt Savaşı olduğunu düşünürler. Bu bağlamda "*Biz 12 yılının çocuklarıyız.*"¹ ifadesini sıklıkla kullanmaları bir tesadüf değildir. Gizli örgütler kronolojik olarak, *Kurtuluş Birliği (Soyuz spaseniya)*, *Refah Birliği (Soyuz blagodenstviya)*, *Kuzey Örgütü (Severnoye obşçestvo)* ve *Güney Örgütü (Yujnoye obşçestvo)* olarak sıralanabilir. Dekabristlerin en önemli propaganda aracı ise, sınıf farkı gözetmeksizin her kesimden insana ulaşabilecek güce sahip olan edebiyattır. Dekabristler görüşlerini içeren eserler aracılığıyla yandaş toplamayı hedeflerler. Kondratiy Fyodoroviç Rıleyev (1795-1826), Wilhelm Karloviç Kyuhelbeker (1797-1846), Fyodor Nikolayeviç Glinka (1786-1880) ve Aleksandr İvanoviç Odoyevski (1802-1839) en bilinen Dekabrist şairlerdir. Bununla birlikte, Vasiliy L'voviç Davidov (1793-1855) ve Sergey İvanoviç Muravyov-Apostol (1796-1826) amatör olarak edebiyatla ilgilenen ve şiirleriyle 14 Aralık Ayaklanması'nı ve ayaklanma sonrası Kafkasya ve Sibiryaya sürgününde yaşananları gelecek nesillere aktarma çabasında olan isimler arasındadır. Dekabrist

¹Надежда Михайловна Лобикова, **Тесный Круг Друзей Моих Пушкин и Декабристы** [Close Circle of My Friends Pushkin and the Decemberists], Москва 1980, s. 12.

edebiyatçılar eserlerinde vatan sevgisini perçinlemeye yönelik konuları seçerler. Okuyucuya geçmişte yaşanan zaferleri hatırlatmak amacıyla, Rusya tarihinde yaşanan zaferlere ve kahramanlıklara sıklıkla başvururlar. Geliştirdikleri milli bilinç sebebiyle de yabancı sözcüklerden arınmış Rus dilini kullanmaya ve şiirlerini Rus geleneklerinin motifleriyle işlemeye eğilim gösterirler. Dekabrist ruhu taşıyan eserlerdeki en temel nokta ise, despotizm ve otokrasinin şiddetle kınanmasıdır.

Silahlanmanın yetersizliği ve ayaklanma günü yaşadıkları talihsiz olaylar gibi çeşitli sebeplerle Dekabristlerin ayaklanması başarısızlıkla sonuçlansa da, girişimleri birçok kişi tarafından çarlığa indirilmiş ilk darbe olarak kabul görür. Söz gelimi, yaklaşık bir asır sonra Dekabristlerden ilham almış Bolşevik lider Vladimir Lenin; “1825 yılında Rusya ilk kez çarlığa karşı devrimci bir hareket gördü.” şeklinde yorum getirir².

Dekabrist hareket geniş bir sosyal oluşumdur. Ayaklanmaya bizzat katılanların ve gizli örgüt üyesi olanların yanı sıra, Dekabristlerin özgürlükçü ideolojilerini paylaşan büyük bir çoğunluk bulunur. Geliştirdikleri düşünceler toplumda merak uyandırır ve Rus aydınlarının önemli bölümünün ilgisini çeker. Geniş bir kitle Dekabristlere destek sağlar. Nitekim Dekabrist Vladimir İvanoviç Şteyngel (1783-1862) sahip oldukları desteğin verdiği güvenle şu ifadede bulunur: “Özgürlük sevgisini yok etmek için, çarın tüm nesli yok etmekten başka yolu yok.”³.

Dekabristlere destek veren ve her birinin hayatında az ya da çok rol almış en önemli isim hiç şüphesiz Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'dir. Puşkin Dekabristleri arkadaşları, kardeşleri ve yoldaşları olarak nitelendirir. Sanatçının hayatının sonuna kadar Dekabristlerle olan bağı kopmaz. Şair, arkadaşlarına ayaklanma öncesi ve sonrasındaki süreçte hem maddi hem de manevi destek olmaya çalışır. Dahası büyük şairin Dekabrist şairlerle ortak özellikler temelinde kaleme alınmış eserlerinde, devrimci hareketin gelişim aşamalarını ve bu hareketin altında yatan sebepleri gözlemlemek mümkündür.

Puşkin'i Dekabristlerle yakınlaştıran en önemli etkenlerden biri şairin ve devrimci Dekabristlerin aldıkları eğitimin paralel yönde olmasıdır. Söz gelimi, Puşkin

²Надежда Михайловна Лобикова, a.g.e., s. 3.

³Надежда Михайловна Лобикова, a.g.e., s. 4.

Tsarskoye Selo’da tıpkı Rileyeve, Kyuhelbeker ve İvan İvanoviç Puşçin (1798-1859) gibi Avrupa’daki Aydınlanma Hareketi’ni destekleyen ve 1812 Anayurt Savaşı ile milliyetçilik duygularını en üst seviyede duyumsayan eğitimci tarafından yetiştirilir. Usta şairin Fransızca öğretmeni Fransız devrimcisi Jean-Paul Marat’ın kardeşidir⁴. Rileyeve’in askeri okuldaki yöneticisi General Friedrich Maximilian von Klinger (1752-1831) ise Almanya’nın milli mücadelesinde rol oynamış *Sturm und Drang* (*Fırtına ve Coşku*) isimli hareketin önderlerinden biridir⁵. Dekabrist gençler ve Puşkin eğitimleri sırasında etkilendikleri filozof ve şairler konusunda da ortak tutum sergilerler. Başta 17. yüzyıl filozoflarından Voltaire olmak üzere, Jean-Jacques Rousseau, Moliere⁶ ve John Lock’un çalışmalarını okurlar⁷.

Napolyon’a karşı mücadele edilen 1812 Anayurt Savaşı döneminde, on üç yaşındaki Puşkin Tsarskoye Selo’da lise eğitimi görmektedir. Puşkin ve lise arkadaşları büyük bir heyecan ve coşku ile olayları takip eder, derslerden sonra kalan vakitlerinin hepsini ellerine geçen tüm gazete ve dergileri tarayarak, gelişmeleri öğrenmeye ayırırlar. Rus alaylarının geçitlerini kaçırmamaya da gayret gösterirler. Puşkin o günleri anımsayarak şöyle yazar: “*Derste de olsak hemen dışarı çıkar, askerlerin yolunu keserdik. Tanıdıklarımıza sarılır ve tek bir damla bile gözyaşı dökmezdik.*”⁸. Puşkin’in Tsarskoye Selo’daki yakın arkadaşı İ. İ. Puşçin ise Puşkin üzerine anılarında şunları yazar: “*Bizim lise yaşamımız, Rus halk yaşamının politik dönemiyle karışmaktadır; 1812 yılı fırtınası kopmak üzereydi. Bu olaylar çocukluğumuza güçlü biçimde yansdı.*”⁹Genç vatanseverler o dönem Mihail Fyodoroviç Orlov, Nikolay Nikolayeviç Rayevski, Nikita Mihayloviç Muravyov, İvan Dmitriyeviç Yakuşkin ve Vasiliy L’voviç Davidov gibi Rus subayların savaştaki kahramanlıklarının anlatılarıyla coşarlar. Bu subaylar Dekabrist hareketin öncü isimleridir.

⁴Ataol Behramoğlu, **Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği**, İstanbul 2013, s. 93.

⁵Виктор Афанасьев, **Рылеев** [Rileyev], Москва 1982, s. 11.

⁶Ataol Behramoğlu, **a.g.e.**, s.92.

⁷Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, “Пушкин и Декабристы” [Pushkin and the Decemberists], **А. С. Пушкин 1837-1937 Сборник статей и материалов**, Саратов 1937, s. 49-72.

⁸Надежда Михайловна Лобикова, **a.g.e.**, s. 13.

⁹Ataol Behramoğlu, **a.g.e.**, s. 93

1812 Anayurt Savaşı dönemin neredeyse tüm Rus gençliği gibi genç Puşkin'i de derinden etkiler. Öyle ki, şair savaşa katılamamanın verdiği üzüntüyü, henüz başlangıç dönemine ait ama bir o kadar da ünlü olan, 1814 Kasım'ında kaleme aldığı *Tsarskoye Selo'daki Hatıralar (Vspominaniya v Tsarskom Sele)* şiirinde şu dizelerle ifade eder:

“Sizin uğrunuza intikam alıp hayatımı feda etmedim ben;
Ruh boşuna öfkeyle yanmış!..”

*И в жертву не принес я мщенья вам и жизни;
Вотще лишь гневом дух пылал!..*¹⁰.

Puşkin'e göre arkadaşlık derinliği olan özel bir kavramdır. Şairin dostluk anlayışı birilerine yalnızca yakınlık duyarak hoş vakit geçirmekten ibaret değildir. Arkadaşlarıyla fikir, amaç ve görüş birliğinde olma arzusu taşır. Şair *19 Ekim 1825 (19 oktyabrya 1825)* şiirinde duyumsadığı dostluğu ve dostluklarının tohumunu attığı *Tsarskoye Selo*'ya beslediği bağlılığı tasvir eder:

“Arkadaşlarım benim, birliğimiz muhteşem!
O bir ruh gibi bölünemez ve ebedidir-
Sarsılmaz, özgür ve kaygısızdır-
Dost esin perilerinin gölgesinde gelişmiştir o.
Kader bizi nereye atarsa atsin,
Talih nereye götürürse götürsün,
Yine de aynıyız biz: tüm dünya gurbettir bize;
Bize vatan *Tsarskoye Selo*'dur.”

*Друзья мои, прекрасен наш союз!
Он как душа неразделим и вечен —
Неколебим, свободен и беспечен
Срастался он под сенью дружных муз.
Куда бы нас ни бросила судьбина,
И счастье куда б ни повело,*

¹⁰Александр Сергеевич Пушкин, **А. С. Пушкин Стихотворения** [A. S. Pushkin Poems], Москва 2002, s.8. Çalışmada yer alan şiir çevirilerinin tamamı makale yazarı tarafınca yapılmıştır.

*Всё те же мы: нам целый мир чужбина;
Отечество нам Царское Село.* ¹¹.

Şairin Tsarskoye Selo'daki en yakın arkadaşları Kyuhelbeker ve Puşçin'dir. Puşçin Kuzey Örgütü üyesi ve 14 Aralık Ayaklanması'nın en önemli tertipleycilerindendir. Puşkin 1826 yılına ait *İ. İ. Puşçin'e (İ. İ. Puşçinu)* şiirinde, "Benim ilk arkadaşım, benim paha biçilmez arkadaşım!" (*Мой первый друг, мой друг бесценный!*) dizesini arkadaşına atfeder. Kyuhelbeker ise tıpkı Puşçin gibi ateşli bir Kuzey Örgütü üyesi ve ayaklanma günü çar I. Pavel'in oğlu Prens Mihail Pavloviç'e ateş eden isimdir ¹².

Puşkin'in sanatında Çarlık Rusya'sının gerçeklerini, Rus doğasını, geleneklerini, insanını bulmak mümkündür. Başka bir deyişle, dönemine gerçekçi bir bakış açısıyla ayna tutabilen ender şairler arasında ilk sırada yer alır. Vissarion Grigoryeviç Belinski "*Puşkin şimdi için çalışarak geleceği hazırlayan yüce bir tarihsel yaratılışa sahip dâhilerdendir, bu yüzden yalnızca geçmişe ait olduğu düşünülemez.*" ¹³ sözleriyle şairin yaşadığı çağın ötesinde zamanın sınırlarını aşmış bir sanatçı olduğunu vurgular.

Puşkin özgürlükçü düşünce tarzıyla, lise yılları itibariyle dönemin sorunlarına tepkisiz kalmaz ve oldukça cüretkâr biçimde sürgün edilme riskini göze alarak, çarlık karşıtı görüşler içeren şiirler yazmaya başlar. Maksim Gorki, şairin gerçekçi bir biçimde ortaya koyduğu sanatsal ifade gücünü şu sözleriyle takdir eder: "*Olayların etkisiyle dolup taşan Puşkin bunları şiir ve düzyazıda en muazzam dürüstlük ve gerçeklikle aktarmayı amaçlar ve bu amacına dâhiyane yeteneğiyle ulaşır. Eserleri çağının gelenek, görenek ve anlayışlarına dair akıllı ve dürüst bir kişinin tanıklığını teşkil eder. Dâhiyane eserlerinin hepsi Rus tarihinin özüdür.*" ¹⁴.

¹¹Александр Сергеевич Пушкин, 2002, **a.g.e.**, s. 70.

¹²Александр Александрович Корнилов, **Курс Истории России 19 века** [19th century Russian History Course], Москва 1993, s. 145.

¹³Татьяна Юрьевна Сединкина, "Композиционный анализ стихотворения А. С. Пушкина Деревня" [Compositional analysis of poem The Village of A. S. Pushkin], **Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение**, 2, 2007.

¹⁴Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

Puşkin liseyi bitirdiğinde *Arzamas* edebiyat topluluğuna katılır. Şair burada Dekabrist subaylar N. M. Muravyov, M. F. Orlov ve Nikolay İvanoviç Turgenev'in siyasi tartışmalarına şahit olur. 1819 yılında ise Refah Birliği'nin edebiyat topluluğu *Yeşil Lamba (Zelyonaya lamp)*'da yer alır ve örgüt üyesi arkadaşlarının sayısını arttırır¹⁵. Şair aynı yıl yazmış olduğu *Yuryev'a (Yur'yevu)* şiirinde bu edebiyat topluluğunun üyelerine seslenir:

“Yaşasın, yaman şövalyeleri,
Aşkın, özgürlüğün ve şarabın!
Bizim için, genç birlik üyeleri,
Umudun lambası yandı.”
*Здорово, рыцари лихие,
Любви, свободы и вина!
Для нас, союзники молодые,
Надежды лампа зажжена.*¹⁶

Dekabristler Puşkin'in edebi gücünü çok geçmeden keşfederler. Usta şairin otokrasi ve serfliğe karşıt olan şiirleri, devrimcilerin ideolojilerini perçinleme ve yaygınlaştırma hususunda biçilmiş kaftandır. Gizli örgüt üyeleri Puşkin'in şiirlerinin yüzlerce kopyasını elden ele dağıtmaya ve dizelerinin her birini coşkuyla ezbere okumaya başlarlar. Sözelimi Dekabrist Puşkin'in “*O zamanlar her yerde onun Köy (Derevnya), Özgürlük (Vol'nost) gibi şiirleri tekrar tekrar yazılıp ezbere biliniyordu. Onun şiirini bilmeyen yaşayan tek bir insan yoktu.*” ve İ. D. Yakuşkin'in “*Orduda okuma yazma bilip de onun şiirlerini ezbere bilmeyen asker yoktu.*”¹⁷ sözleri şairin başta Dekabristler olmak üzere, Rus gençleri arasında müthiş bir üne sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Dekabristlerin ideolojilerinin propagandasını yaptıkları, Puşkin'e ait en önemli şiirlerden biri *Özgürlük (Vol'nost)* kasidesidir. Şair kasideyi 1817 yılında yazar. Eserde serf köylüler desteklenip büyük bir coşkuyla özgürlük arzulanırken, otokrasi

¹⁵Надежда Михайловна Лобикова, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁶Александр Сергеевич Пушкин, 2002, **a.g.e.**, s. 204.

¹⁷Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

sert bir üslupla eleştirilir. Bu yönüyle eser, adeta Dekabrist bir şairin kaleminden çıkmış gibi hissettirmektedir. Kasidede otokrasinin kınanması ilk dizeler ile başlar:

“Dünyaya özgürlüğün övgüsünü yapmak,
Tahtlardaki ahlaksızlıklara darbe vurmak istiyorum.
(...)
Dünyanın tiranları! Titreyiniz!
Siz ise, metin olun ve kulak kesilin,
Ayaklanın, düşmüş köleler!
(...)
Otokrat canı!
Senden, senin tahtından nefret ediyorum.”
*Хочу воспеть Свободу миру,
На тронах поразить порок.
(...)
Тираны мира! трепещите!
А вы, мужайтесь и внимайте,
Восстаньте, падшие рабы!
(...)
Самовластительный Злодей!
Тебя, твой трон я ненавижу.*¹⁸

Puşkin’in Dekabristleri etkileyen ve örgüt üyelerinin coşkuyla ezbere okuduğu diğer bir şiiri *Köy (Derevnya)*’dür. Usta kalem bu şiirini 1819 yılında Mihaylovskoye köyüne ziyaretinin etkileriyle yazar. Şiir eleştirel bir tutumla köylüler ve soylular arasındaki eşitsizliği gösterir. Köylülerin durumunu çarpıcı bir biçimde ortaya koyan bu şiir, gizli örgüt üyelerinin düşüncelerinin dizelere dönüşmüş hali gibidir. Serfliğin ve adaletsizliğin şiddetle kınandığı eser iki bölümden oluşur. Birinci bölümde köy hayatının huzur dolu, sakin tablosu gözler önüne serilir. Anlatıcı birinci bölümde Rus doğasının güzelliğine hayranlığını dile getirir. Şiirin ikinci bölümünde ise köylüleri

¹⁸Александр Сергеевич Пушкин, **А. С. Пушкин Стихотворения и Сказки** [A. S. Pushkin Poems and Tales], Новоуральск 2000, s. 46.

serfliğe mahkûm eden soylular kınanır. Şair eserde kendisini “*insanlığın dostu*” olarak nitelendirerek serf köylülere duyduğu yakınlığın altını çizmek ister:

“Selamlıyorum seni, ıssız köşe,
Sükûnet, emek ve ilhamın sığınağı,
Günlerimin mutluluğun ve unutulmanın sinesinde
Görülmez bir sel gibi aktığı yer.

(...)

Fakat burada korkunç bir düşünce ruhu gölgeliyor:
Çiçek açan ekin tarlalarının ve dağların arasında
İnsanlığın dostu hüznünlü bir şekilde fark ediyor
Her yerde Cehaletin müthiş Yüzkarası var.
Gözyaşlarını görmeyerek, inleyişlere kulak vermeyerek,
Burada Soylular vahşi, duygusuz, kuralsız,
Zoraki değnekleriyle gasp ettiler
Hem emeklerini, hem mülkiyetlerini, hem de zamanlarını çiftçinin.”

*Приветствую тебя пустынный уголок,
Приют спокойствия, трудов и вдохновенья,
Где льется дней моих невидимый поток
На лоне счастья и забвенья.*

(...)

*Но мысль ужасная здесь душу омрачает:
Среди цветущих нив и гор
Друг человечества печально замечает
Везде Невежества убийственный Позор.
Не видя слез, не внемля стона,
Здесь Барство дикое, без чувства, без закона,
Присвоило себе насильственной лозой
И труд, и собственность, и время земледельца.¹⁹*

¹⁹Aлександр Сергеевич Пушкин, 2000, **a.g.e.**, s. 206.

Çar I. Aleksandr tartışma götürmeksizin başkaldırı çağrısı niteliğinde dizeler içeren *Özgürlük* kasidesini ve *Köy* şiirini okuduğunda müthiş bir öfkeye kapılır. Çar öylesine hiddetlenir ki, eseri ilk okuduğunda şairi kurşuna dizerek idam ettirmeyi düşünür. Puşkin ancak, çara yakın isimlerden Nikolay Mihayloviç Karamzin ve Vasiliy Andreyeviç Jukovski'nin araya girerek, çarı yumuşatması ve ikna edebilmesiyle hayatta kalma şansı yakalayabilir. Şairin cezası hafifletilir ve güneye sürgün edilir²⁰.

Puşkin'e gençlik yıllarında en yakın kişi olan ve şairin kendisine *Kyuhla* diye seslendiği Kyuhelbeker sürgün kararını duyduğunda derin bir üzüntü duyar. İki şair 1811-1817 yılları arasında Tsarskoye Selo'da dostluklarını pekiştirmişler ve 1820'de Puşkin sürgün edilene değin görüşmeye hiç ara vermeden devam etmişlerdir. Kyuhelbeker, şairin güneye sürgün edilmesi üzerine, Refah Birliği üyesi Dekabrist F. N. Glinka'nın yönettiği edebiyat topluluğu *Volnoye obşçestvo lyubiteley russkoy slovesnosti (Rus Edebiyatı Sevenlerin Özgür Örgütü)*'nin 22 Mart 1820 günü düzenlenen toplantısında, bu sürgün kararını sert bir üslupla eleştiren şiirini okur. Şiirin çarlığı rahatsız etmesi üzerine, kaçınılmaz olarak Kyuhelbeker'in sürgün edileceğini anlayan arkadaşları, şairin Avrupa'ya kaçmasını sağlar²¹.

Puşkin 1820-1824 yılları arasındaki sürgün döneminde de Rusya'nın gerçekliklerini yazmaktan geri kalmaz. Kafkasya, Kırım, Odessa ve Kişinev'de geçirdiği yıllar, şairin siyasi bilincinin muazzam bir ölçüde gelişim gösterdiği dönemdir. Puşkin'in özgürlük yanlısı görüşleri, sürgün yılları boyunca dostluk kurduğu Güney Örgütü üyeleri Vladimir Fedoseyeviç Rayevski, V. L. Davidov, Konstantin Alekseyeviç Ohotnikov ve Osmanlı'da yaşanan Yunan ayaklanmasını destekleyen Aleksandr Konstantinoviç İpsilanti ve Dmitriy Konstantinoviç İpsilanti kardeşlerin etkisiyle Dekabrist ideolojisine gittikçe yaklaşır²².

1821 yılının baharında, Puşkin Güney Örgütü'nün en önemli temsilcisi olan cumhuriyet taraftarı Pavel İvanoviç Pestel ile tanışır. Şair, Pestel'in tutkulu

²⁰Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

²¹Александр Александрович Половцов, **Русский биографический словарь Кнаппе-Кюхельбекер** [Russian biographical dictionary Кнаппе-Кюхельбекер], Петербург 1980, s. 705.

²²Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

konuşmalarından öylesine etkilenir ki, 9 Nisan 1821 tarihli günlüğüne şu notu alır: “Sabahı Pestel ile geçirdim. Kelimenin tam anlamıyla akıllı bir insan. Metafizik, siyaset ve ahlaki değerler üzerine konuştuk. Tanıdığım en kendine özgü zekâya sahip insanlardan biri.”²³

Puşkin sürgün yıllarında yalnızca ülkesinde süregelen özgürlük mücadelesiyle ilgili değildir. Şair tıpkı Dekabrist arkadaşları gibi, Yunan Ayaklanması ve İspanya ile İtalya’da yaşanan mutlakiyet karşıtı hareketleri de yakından takip etmektedir. Yunanlılara karşı beslediği yakınlığını “Yunan meselesi içimde acı bir acıma duygusu uyandırıyor, işte bu yüzden bu sıradan insanlara özgürlüğü savunma gibi kutsal bir görevin yüklenmesini gördükçe öfke duyuyorum.”²⁴ sözleri açıkça göstermektedir. Bunun yanı sıra, Puşkin 1821 yılına ait *V. L. Davidov’a (V. L. Davidovu)* şiirinde, İspanya’daki bağımsızlık hareketinde yaşanan başarısızlıklara gönderme niteliğinde şu dizeler kaleme alınır:

“Umut ışığı söndü mü yoksa?
Fakat, hayır! Biz mutluluğun tadını çıkarıyoruz,
(...)
Ve ben: İsa dirildi! diyeceğim!”
*Ужель надежды луч исчез?
Но, нет!- Мы счастьем насладимся,
(...)
И я скажу Христос воскрес.*²⁵

Şairin 1821-22 yıllarına ait kişisel notlarında Fransız devriminin öncülüğünü yapmış Jean-Paul Marat gibi bilim adamlarının tasvirleri yer alır²⁶.

Puşkin’in sürgün döneminde oluşturduğu şiirlerinden Dekabristlerin en çok dikkatini çeken hiç kuşkusuz 1821 yılına ait *Hançer (Kinjal)* olur. Bunun sebebi ise, eserde diktatör Jül Sezar’ı öldüren Romalı askeri ve politik lider Marcus Junius Brutus (M. Ö. 85- M. Ö. 42)’un yer almasıdır. 1820’li yıllarda Dekabristler arasında çarın öldürülmesi sıklıkla gündeme gelen, tartışmalı bir konudur. Çarın öldürülmesini

²³Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

²⁴Панкрат Оффенбах, **Всё о Пушкине** [All about Pushkin], Петербург 1997, s. 109.

²⁵Александр Сергеевич Пушкин, 2000, **a.g.e.**, s. 68.

²⁶Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

destekleyen örgüt üyelerinin sayısı hiç de azımsanmayacak ölçüdedir. Eserde Brutus “özgürlük sever” sıfatı ile nitelendirildiğinden dolayı, Dekabristlerin kendilerini Brutus ile özdeşleştirmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Puşkin sürgün sırasında Katenka’da bulunduğu bir gece, Dekabristlerle oldukça ilginç bir olay yaşar. Güney Örgütü üyelerinin bir araya toplandıkları bu gecede, Puşkin gibi örgüt üyesi olmayan isimler de yer almaktadır. Yakuşkin ve diğer örgüt üyeleri Rusya’nın geleceği için gizli bir örgüt kurulması meselesini tartışmaya açarlar. Amaçları üye olmayanların tepkisini ölçmektir. Puşkin müthiş bir coşkuya kapılır ve gizli bir örgüt kurulması durumunda derhal üye olacağını söyler. Ne var ki, sonrasında bu düşüncenin sadece bir şakadan ibaret olduğunu belirtilip, konu kapatılır. Bunun üzerine, şair büyük bir üzüntüye kapılır ve “*Şimdi olduğu gibi hiç bu kadar talihsiz olmamışım; geleceğimde asil bir hayat ve yüce bir amaç görmüştüm, ne var ki, bu yalnızca kötü bir şakaymış*”²⁷ diyerek esasen Dekabristlerle ne derece hem fikir olduğunu gösterir.

Puşkin Dekabristlerle olan edebi bağımlı *Kutup Yıldızı (Polyarnaya zvezda)* ile pekiştirir. *Polyarnaya Zvezda*, Dekabrist yazar Aleksandr Aleksandroviç Bestujev-Marlinski ile şair Rıleyev’in 1823, 1824 ve 1825 yıllarında yayımladıkları yıllıklardır²⁸. Dekabristler eserlerini burada yayımlayarak, geniş kitlelere düşüncelerini benimsetmeyi amaçlarlar. *Polyarnaya Zvezda*’da Puşkin ve birkaç istisna isim dışında eserleri yer alan tüm şair ve yazarlar gizli örgütlere üyedir. Puşkin yıllıklar aracılığı ile tanıştığı Pyotr Andreyeviç Vyazemski ve Bestujev-Marlinski’yi dönemin en başarılı eleştirmenleri olarak gördüğünü söyler ve Kişinev’den gönderdiği 13 Temmuz 1823’e ait mektupta Bestujev-Marlinski’ye şöyle yazar, “*Seninle ve Vyazemski ile olduğu kadar kimseyle böylesine tartışma isteği duymamışım. Yalnızca siz beni heyecanlandırıyorsunuz.*”²⁹. Bunun yanı sıra, Puşkin’in 1825’te yazmış olduğu *Avrupa Boşuna Ah etti (Напрасно ахнула Европа)* şiiri Bestujev-

²⁷Сергей Волконский, *О Декабристах* [About the Decembrists], Петербург 1998, s. 56.

²⁸Василий Григорьевич Базанов, *Полярная Звезда изданная А. Бестужевым и К. Рылевым* [Polyarnaya Zvezda published by A. Bestujev and K. Rileyev], Москва 1960, s. 803.

²⁹Татьяна Игоревна Левичева, *Письма А. С. Пушкина южного периода (1820-1824)* [A. S. Pushkin’s southern period letters (1820-1824)], Москва 2001, s. 121.

Marlinski'nin *Polyarnaya Zvezda*'daki çalışmalarını över niteliktedir. Şiirde *Polyarnaya Zvezda* Nuh'un gemisiyle kıyaslanır. Anlatıcı gemiyi Nuh'un gemisinin aksine Ararat dağında değil, Antik Yunan mitolojisinde Deukalion'un gemisi gibi Parnassos dağında tasvir eder³⁰:

“Avrupa boşuna ah etti,
Hüzünlenmeyin, zararı yok!
Peterburg tufanından
Kurtuldu ‘Kutup Yıldızı’.
Bestujev, senin gemin kıyıda!
Parnassos’un tepeleri parlıyor;
Bu hayırlı gemide
Hem insan hem de hayvanlar kurtuldu.”
*Напрасно ахнула Европа,
Не унывайте, не беда!
От петербургского потопа
Спаслась Полярная Звезда.
Бестужев, твой ковчег на бреге!
Парнаса блещут высоты;
И в благодетельном ковчеге
Спаслись и люди и скоты.*³¹.

Dekabristler Puşkin ile çok yakın ilişkilerde olmalarına rağmen, örgütlerini ve ayaklanma planlarını şairden saklarlar. Esasen Puşkin'in vatan sevgisinden ve özgürlük taraftarı olmasından Dekabristlerin bir şüphesi olduğunu düşünmek zordur. Ne var ki, Puşkin'in oldukça coşkulu ve heyecanlı olan mizacı Dekabristleri tedirgin eder ve incelikle hazırladıkları tasarılarını riske atmak istemezler. Söz gelimi, şairin lise arkadaşı Puşçin, “*Coşkun mizacın hareketliliği ve güvenilir olmayan birçok insana yakınlığı beni korkutuyordu... Düşünme tarzı herkesçe biliniyorsa da, yine de*

³⁰Александр Пеньковский, **Загадки Пушкинского текста и словаря** [Mysteries of Pushkin's text and dictionary], Москва 2014, s. 209.

³¹Александр Сергеевич Пушкин, 2002, **a.g.e.**, s.74.

kendisine tam olarak güvenilmiyordu.”³² sözleriyle bu durumu açıkça ifade eder. İlaveten, Puşkin’in Dekabrist ideolojisiyle paralel yönde olan tarafının yanı sıra, şairin soylulara özgü lükse düşkün yaşam tarzının da Dekabristleri sessiz kalmaya zorladığı düşünülebilir. Gerçekten de, şairin Peterburg’ta yaşadığı dönemlerde görkemli bir hayat sürmesi, modayı takip ederek şık giyinmesi ve çapkın, düelloya meyilli bir kişilik sergilemesi dikkat çekmektedir³³. Yıllar sonra Puşkin, Dekabrist örgütlerin varlığının kendisinden gizlenmesi hususunda şu ifadede bulunur: “*Şimdi bu bayların beni niçin örgütlerine kabul etmediklerini anlıyorum; bu onura layık değilmişim.*”³⁴

14 Aralık 1825 günü Dekabrist Ayaklanması gerçekleşir. Çarlığa karşı ayaklanma cesaretini gösteren Dekabristler başarılı olamazlar. Ayaklanmanın ardından yüzlerce kişi tutuklanır. Suçlu bulunanlar Sibiryaya ya da Kafkasyaya sürgün edilir. Pavel İvanoviç Pestel, Kondratiy Fyodroviç Rıleyev, Sergey İvanoviç Muravyov-Apostol, Mihail Pavloviç Bestujev-Rumin ve Pyotr Grigoryeviç Kahovski ise 13 Temmuz 1826’da asılarak idam edilir³⁵.

Puşkin’in ayaklanmanın hemen öncesindeki durumuna dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Şöyle ki, Puşkin ayaklanmadan bir gün önce Mihaylovskoye’de bulunan Puşkin’i Peterburg’a çağırır. Puşkin yola koyulmak üzere hazırlanır fakat daha yolun başındayken karşısına bir papaz (bazı kaynaklarda tavşan olduğu da söylenir) çıkar ve şair bunun uğursuzluk ya da kötü şans işareti olduğunu düşünerek yolundan geri döner³⁶.

Ayaklanmanın hemen ardından yeni bir devrim girişiminden şüphe duyan çar I. Nikolay, Puşkin’i yanına çağırır. Şaire, “*Peterburg’ta olsaydın 14 Aralıktaki ayaklanmaya katılır mıydın?*” diye soru yöneltir. Arkadaşlarının başarısız ayaklanma girişimiyle sarsılmış durumda olan Puşkin hiç tereddüt etmeden, “*Muhakkak,*

³²Vikentiy Vikentyeviç Veresayev, **Yaşamın İçinden Puşkin**, (çev. Ö. Aydın Süer), Ankara 2011, s. 81.

³³Vikentiy Vikentyeviç Veresayev, **a.g.e.**, s.64.

³⁴Vikentiy Vikentyeviç Veresayev, **a.g.e.**, s.82.

³⁵A. С. Орлов, В. А. Георгиев, Н. Г. Георгиева, Т. А. Сивохина, **История России** [History of Russia], Москва 2004, s. 163.

³⁶Андрей Битов, **Пушкинский дом** [Pushkin house], Москва 2015, s. 52.

hükümdar. Tüm arkadaşlarım bu komploya katıldı, onlara katılmadan edemedim.” diye cevap verir³⁷.

Puşkin 13 Temmuz 1826’da gerçekleşen idamı 26 Temmuz günü haber alır. Şairi asıl endişelendiren ise sürgün edilen Dekabristlerdir. Aynı yılın Ağustos’unda Vyazemski’ye şöyle yazar, “*Asılanlar asıldı, fakat yüz yirmi kardeşimin, arkadaşımın, yoldaşımın sürgündeki durumu korkunç.*”³⁸. Puşkin 1827 yılının 19 Ekim Günü (19 Oktabrya 1827 Goda) şiirinde sürgün edilen arkadaşlarına şöyle seslenir:

“Tanrı yardımcınız olsun arkadaşlarım
Yabancı memlekette ıssız denizde
Ve ülkenin kasvetli uçurumlarında!”
*Бог помочь вам друзья мои
В краю чужом в пустынном море
И в мрачных пропастях земли!*³⁹.

Şair daha fazla arkadaşının sürgün edilmesi ve kendisinin tutuklanması endişesiyle notlarını ve günlüklerini derhal yok eder. Puşkin bu durumu şu sözleriyle ifade eder: “*1821 yılında biyografi yazmaya başladım ve birkaç yıl bununla uğraştım. 1825 yılının sonundaki başarısız komplonun ardından, birçok kişinin dikkatini çekerek, kurbanların sayısını arttırabilecek notlarımı yakmak zorunda kaldım. Onların kaybına üzülmediğimi söyleyemem, ilgi çekici olabilirlerdi. Notlarda, sonrasında tarihi kişilikler olan insanlardan bahsetmişim; tüm açıklığıyla arkadaşlarımdan da kısa süre tanışmış olduklarımdan da...*”⁴⁰.

Puşkin hayatı boyunca Dekabrist arkadaşlarını anmaktan vazgeçmez. 1827 yılında kaleme almış olduğu *Arion ve Sibiryada Madenlerinin Derinliğinde (Vo glubine sibirskih rud)* şiirleriyle yaşanan olaylara karşı duyumsadıklarını ifade eder.

Puşkin *Arion* şiirinde 14 Aralık 1825 Ayaklanması’nın tasvirini Antik Yunan efsanesine dayandırarak yapar. Arion M. Ö. 7. yüzyılda yaşamış Antik Yunan şairidir.

³⁷Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

³⁸Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

³⁹Г. Габов, **Общественно-политические и философские взгляды Декабристов** [Social-political and philosophical views of the Decembarists], Москва 1954, s. 289.

⁴⁰ Валентин Александрович Смирнов-Ульяновский, **a.g.m.**

Efsaneye göre, Arion bir gemi faciasından, Apollon'un gönderdiği yunusların onu kıyıya taşması ile kurtulur. Şiirde de şiddetli bir fırtınanın kopması büyük bir faciaya sebep olur ve bir kayıkta bulunan kalabalık grubu yok eder. Esasen bu fırtına ile anlatıcı ayaklanmayı tasvir eder. Yok olup giden grup ise Dekabristlerdir. Fırtınanın ardından ise tek kurtulan tıpkı Puşkin gibi ozan Arion olur:

“Kayıkta kalabalıktık;
Bazıları yelken geriyordu,
Diğerleri uyumlu bir şekilde
Heybetli kürekleri derine daldırıyordu.

(...)

Serdümen de yüzücü de öldü!
Yalnızca ben, esrarengiz ozan,
Boran ile kıyıya atıldım.”

*Нас было много на челне;
Иные парус натягали,
Другие дружно упирали
В глубь мощны веслы.*

(...)

*Погиб и кормщик и пловец! —
Лишь я, таинственный певец,
На берег выброшен грозою⁴¹.*

Şair 1827 yılında Sibiry'a sürgüne gönderilen Dekabristlere destek olduğunu gösteren *Sibirya Madenlerinin Derinliğinde (Vo glubine sibirskih rud)* şiirini yazar. Puşkin'in arkadaşlarına bu zorlu günlerin geçeceğini müjdelediği bu eser, şairin her şeye rağmen umudunu kaybetmediğinin kanıtı niteliğindedir. Anlatıcı sürgündekilere şöyle seslenir:

“Sibirya madenlerinin derinliğinde
Gururlu sabrınızı koruyun.
(...)

⁴¹Александр Сергеевич Пушкин, 2000, a.g.e., s. 159.

Sevgi ve arkadaşlık size
Ulaşacak karanlık sürgülerin arasından,
Sizin kürek cezasındaki deliklerinize
Benim özgür sesimin ulaştığı gibi.

Ağır zincirler düşecek,
Zindanlar yıkılacak.”
*Во глубине сибирских руд
Храните гордое терпенье.
(...)
Любовь и дружество до вас
Дойдут сквозь мрачные затворы,
Как в ваши каторжные норы
Доходит мой свободный глас.*

*Оковы тяжкие падут,
Темницы рухнут⁴².*

Puşkin hayatı boyunca Dekabristlerle olan gönül bağıını koparmaz. Şair 10 Şubat 1837’de hayata gözlerini yumduğunda, Kyuhelbeker Sibirya’da sürgündedir, köylü bir kızla evlenmiştir ve yaşadığı acı dolu hayat şairi adeta yaşayan bir ölüye dönüştürmüştür. Puşkin’in Kyuhla’sı dostunun ölümünü haber alır ve duyduğu üzüntü şairin kaleminden *Puşkin’in Gölgeleleri (Teni Puşkina)* eseri olarak çıkar:

*“Esin dolu arkadaşım, demek
Sen de!
Ben ise kutsal naaşımın üzerine
Tek bir gözyaşı dökmedim:
Çünkü acı ve üzüntüye alışkanlıkla
Hastalıklı bağrımda hepsi kurudu.
Fakat senin suretin hayallerime*

⁴² Александр Сергеевич Пушкин, 2000, a.g.e., s. 158.

*Uykusuz gecelerimde belirir,
Fakat ben ağır acıya doydum,
Fakat karamsar ben, sevgili karımın yanında
Aşkı düşünmeyi de unuttum...
Senin dehan gökyüzüne uçup gitti.”
Итак, товарищ вдохновенный,
И ты!
А я на прах священный
Слезы не пролил ни одной:
С привычки к горю и страданиям
Все высохли в груди больной.
Но образ твой моим мечтаньям
В ночах бессонных предстоит,
Но я тяжелой скорбью сыт,
Но, мрачный, близ жены мне милой
И думать о любви забыл...
На небо отлетел твой гений⁴³.*

1812 Anayurt Savaşı ve Dekabrist Ayaklanması'na tanıklık eden usta şair Aleksandr Sergeyeviç Puşkin bu iki önemli olaya sanatında geniş yer verir. Şiirleri Dekabrist hareketiyle sıkı bir bağ içindedir. Sanatını oluşturduğu yıllar çarlık rejimine karşı toplumsal tepkinin en güçlü şekilde ifade bulduğu zaman diliminde yer alır. Puşkin'in eserlerinde bu tepkiyi en gerçekçi haliyle bulabiliriz. Bu eserler ve aynı yıllarda kaleme alınan Dekabristlerin şiirleri otokrasinin kınanması, özgürlük ve eşitliğin sağlanması ve serfliğin kaldırılması gibi toplumsal ve siyasi meseleleri benzer biçimde ele almaları neticesinde ortak özellikler taşırlar. Puşkin'in şiiri Dekabristlerin düşüncelerini yayacak güçtedir ve örgüt üyeleri şairin bu gücünün farkındadırlar. Günümüze değin Puşkin'in Dekabrist olup olmadığı tartışılmış ve bu konuda çeşitli görüşler savunulmuştur. Bu soruya kesin ve net bir cevap verilemese de, şairin gerek kişisel gerek sanat hayatının Dekabristlerle güçlü bağlarla ilişkili

⁴³A. Никитин-Перенский, **Вильгельм Карлович Кюхельбекер избранные стихотворения** [Wilhelm Karlovich Kyuhelbeker selected poems], Москва 2001, s. 22.

olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Başka bir deyişle, ne Пушкин olmadan Dekabristler, ne de Dekabristler olmadan Пушкин gerçek anlamda değерlendirilemez. Пушкин gizli Dekabrist örgütlere üye olmamasına,¹⁴ Aralık günü Senato Meydanı'ndaki ayaklanmaya katılmamasına rağmen, büyük şairin ismi kardeşleri olarak var saydığı Dekabristlerle her zaman birlikte anılmaya devam edecektir.

КАУНАКÇA

BEHRAMOĞLU, Ataol, **Rus Edebiyatında Пушкин Gerçekçiliği**, İstanbul 2013.

VERESAYEV, Vikentiy Vikentyeviç, **Yaşamin İçinden Пушкин** (çev. Ö. Aydın Süer), Ankara 2011.

АФАНАСЪЕВ, Виктор, **Рылеев** [Rileyev], Москва 1982.

БАЗАНОВ, Василий Григорьевич, **Полярная Звезда изданная А. Бестужевым и К. Рылеевым** [Polyarnaya Zvezda published by A. Bestujev and K. Rileyev], Москва 1960.

БИТОВ, Андрей, **Пушкинский дом** [Pushkin house], Москва 2015.

ВОЛКОНСКИЙ, Сергей, **О Декабристах** [About the Decemberists], Петербург 1998.

ГАБОВ, Г., **Общественно-политические и философские взгляды Декабристов** [Social-political and philosophical views of the Decemberists], Москва 1954.

КОРНИЛОВ, Александр Александрович, **Курс Истории России 19 века** [19th century Russian History Course], Москва 1993.

ЛЕВИЧЕВА, Татьяна Игоревна, **Письма А. С. Пушкина южного периода (1800-1824)** [A. S. Pushkin's southern period letters (1820-1824)], Москва 2001.

ЛОБИКОВА, Надежда Михайловна, **Тесный Круг Друзей Моих Пушкин и Декабристы** [Close Circle of My Friends Pushkin and the Decemberists], Москва 1980.

НИКИТИН-ПЕРЕНСКИЙ, А., **Вильгельм Карлович Кюхельбекер избранные стихотворения** [Wilhelm Karlovich Kyuhelbeker selected poems], Москва 2001.

- ОРЛОВ, А. С., ГЕОРГИЕВ, В. А., ГЕОРГИЕВА, Н. Г., СИВОХИНА, Т. А., **История России** [History of Russia], Москва 2004.
- ОФФЕНБАХ, Панкрат, **Всё о Пушкине** [All about Pushkin], Петербург 1997.
- ПЕНЬКОВСКИЙ, Александр, **Загадки Пушкинского текста и словаря** [Mysteries of Pushkin's text and dictionary], Москва 2014.
- ПОЛОВЦОВ, Александр Александрович, **Русский биографический словарь Кнаппе-Кюхельбекер** [Russian biographical dictionary Кнаппе-Кухельбекер], Петербург 1903.
- ПУШКИН, Александр Сергеевич, **А. С. Пушкин Стихотворения и Сказки** [A. S. Pushkin Poems and Tales], Новоуральск 2000.
- ПУШКИН, Александр Сергеевич, **А. С. Пушкин Стихотворения** [A. S. Pushkin Poems], Москва 2002.
- СЕДИНКИНА, Татьяна Юрьевна, “Композиционный анализ стихотворения А. С. Пушкина Деревня” [Compositional analysis of poem The Village of A. S. Pushkin], **Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение**, 2, 2007.
- СМИРНОВ-УЛЬЯНОВСКИЙ, Валентин Александрович, “Пушкин и Декабристы” [Pushkin and the Decemberists], **А. С. Пушкин 1837-1937 сборник статей и материалов**, Саратов 1937, s. 49-72.